

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

з дисципліни «Диференціальна психологія»
за напрямом підготовки «Психологія»

Укладач:
доцент кафедри авіаційної психології О.В.Сечейко

Методичні рекомендації розглянуті та
схвалені на засіданні кафедри авіаційної
психології

Протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Завідувач кафедри

Л.В.Помиткіна

**Зразок методичних рекомендацій до
виконання самостійної роботи**

Тема 3. Співвідношення біологічного і соціального в розвитку індивідуальності

План

1. Взаємодія спадковості й середовища: психогенетичні дослідження
2. Механізми взаємодії генотипу й середовища в процесі індивідуального розвитку людини
3. Механізми взаємодії генотипу й середовища в процесі індивідуального розвитку людини

Література

1. Брушлинский А.В. О взаимосвязи природного и социального в психическом развитии человека // Проблемы генетической психофизиологии. М.: Наука, 2003, с.11-21.
2. Проблемы генетической психофизиологии человека // Под ред. Б.Ф.Ломова, И.В.Равич-Щербо, М., Наука. 1999, 264 с.
3. Сечейко О.В. Диференціальна психологія./ Підручник./ О.В.Сечейко .— К.: НАУ, 2014. - 300 с.

Одним з найбільш дискусійних питань в психології і в диференціальній психології, зокрема, є питання про співвідношення біологічного й соціального. Визначення джерел індивідуальних варіацій психічного є однією з основних проблем диференціальної психології.

Двофакторні теорії (конвергенції двох факторів) трактували розвиток як результат взаємодії вроджених програм і зовнішніх впливів. Представники цієї концепції К. Бюлер, В. Штерн, А. Біне вважали, що вплив середовища накладається на фактори спадковості. В. Штерн наприклад зазначав, що однозначне визначення походження будь якої функції (біологічне або соціальне) є некоректним. Психологію має цікавити не природа походження функції, а те, що наявне в цій функції від біологічного, а що від соціального. Проте й у межах двофакторних теорій дитина, як і в перших двох теоріях, залишалася пасивним учасником змін, що відбуваються з нею.

Обговорення питання щодо природи психологічних відмінностей буде неповним, якщо обмежитись лише визначенням їх генетичних і середовищних компонентів. Головне завдання й прикладний сенс полягають у відповіді на питання, яким чином генотипічна обумовленість трансформується у фенотипічні ознаки, як взаємодіють генотип і середовище в процесі формування психологічних характеристик.

На думку науковців існує два основних варіанти взаємодії генотипу й середовища (І.В.Равич-Щербо, 1988). Перший припускає, що середовище впливає на людину відповідно до її генотипу. Другий передбачає, що між факторами генотипу й середовища існує кореляція.

Взаємодія генотипу й середовища як реактивність індивідів на середовищну стимуляцію. Цей варіант генотип-середовищної взаємодії полягає у відмінностях реагування індивідів на однакові умови середовища внаслідок генетичних особливостей. Це призводить до того, що в однакових умовах середовища спостерігаються значні індивідуально-психологічні варіації.

Взаємодія як кореляція організму й середовища. Генотип-середовищна кореляція являє собою нелінійний зв'язок цих факторів і описує ситуації, за яких діти, що мають різні генетично обумовлені психологічні особливості, зазнають до того ж і різного впливу середовища. При цьому вплив середовища певним чином залежить від генотипу дитини.

Пасивна генотип-середовищна кореляція. Такий вид кореляції ілюструється ситуацією, коли батьки створюють для дитини умови, що корелюють із генотипами батьків.

Пасивна генотип-середовищна кореляція. Такий вид кореляції ілюструється ситуацією, коли батьки створюють для дитини умови, що корелюють із генотипами батьків.

Активна генотип-середовищна кореляція пов'язана зі спрямуванням зусиль самої людини на створення бажаних для себе життєвих умов.

Навряд чи механізми генотип-середовищної взаємодії можна звести тільки до одного з описаних варіантів. Найбільш ймовірно, конструктивним буде підхід щодо визначення, який з варіантів генотип-середовищної взаємодії реалізується в процесі розвитку конкретної психологічної характеристики. Очевидно також: якщо із зміною середовища порізному розгортаються вроджені програми, то й психіка людини індивідуалізується протягом усього життя. Важливо також зазначити, що деякі психічні параметри можуть мати широку варіативність й значну чутливість до впливу середовища, а деякі є відносно стійкими.

Термінологічний словник

Біогенетичні теорії, соціогенетичні теорії, конвергенція факторів, генотип, фактори середовища, фенотип, норма реакції, генотип-середовищна кореляція, реактивність.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть, у чому полягають розбіжності між генотипом та фенотипом людини.
2. Опишіть суть модифікаційної мінливості та її наслідки.
3. Назвіть основні компоненти поняття *середовище*.
4. Опишіть схеми взаємодії генотипу й середовища.